

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-2-66-115>

УДК 316.442:314.151](477)

Федоренко О.С.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ З РІЗНИМ ТИПОМ ПОСЕЛЕННЯ (НА ОСНОВІ СЕРІЇ ФОКУС-ГРУП)

Анотація. У статті представлені результати проведення серії фокус-груп з внутрішньо переміщеними особами з Донецької та Луганської областей. Фокус-групи проводилися в Києві та Київській області з урахуванням типу поселення (дифузний тип – велике місто Київ, дифузний тип – обласне місто Бровари і компактне поселення на базі санаторію в мікро-районі Пуща Водиця, Київська обл.). Докладно розглянута процедура проведення та організація дослідження. На основі отриманих результатів виділено основні стратегії взаємодії внутрішньо переміщених осіб в процесі інтеграції: «кооперація з однодумцями», «споживацька поведінка» та «активна взаємодія з місцевими». Розглянуто перелік індикаторів процесу соціальної інтеграції, до яких входять наступні: комфортне самопочуття в громаді; задоволеність місцевою владою та довіра до соціальних інституцій громади; розвиненість соціальних контактів в приймаючій громаді; дискримінація та упереджене ставлення з боку жителів громади; рівень обізнаності щодо програм допомоги ВПО (державних та недержавних). Виявлено, що фактор вибору типу місця проживання та матеріальна забезпеченість, є важливими чинниками, що впливають на процес інтеграції ВПО.

Ключові слова: фокус-група, соціальна інтеграція, внутрішньо переміщені особи (ВПО), тип поселення, приймаюча громада.

Fedorenko Oleksandra

Taras Shevchenko National University of Kyiv

FEATURES OF THE SOCIAL INTEGRATION PROCESS OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS WITH DIFFERENT TYPES OF SETTLEMENT (BASED ON THE FOCUS-GROUPS SERIES)

Summary. The article presents the results of a series of focus groups with internally displaced persons from Donetsk and Luhansk oblasts. Focus groups were held in Kyiv and Kyiv oblast, taking into account the type of settlement (diffuse type – Kyiv city, diffuse type – the regional city of Brovary and a compact settlement based on a sanatorium in the micro district of Pushcha Voditsa, Kyiv region). The procedure for conducting and organizing the study is considered in detail. On the basis of obtained results, the main strategies of interaction of internally displaced persons in the process of integration are singled out: «cooperation with like-minded people», «consumer behavior» and «active interaction with local citizens». The list of indicators of the social integration process are considered, which includes the following: a comfortable state of health in the community; satisfaction with local authorities and trust in social institutions of the community; the development of social contacts in the host community; discrimination and biased attitude from the part of the inhabitants of the community; level of awareness of IDP help programs (state and non-state). It has been found that the factor of choosing the type of residence and material security are important factors influencing the process of integration of the IDP. A common feature for all respondents who participated in the focus group study is the feeling of an insult to the situation, distrust of power, housing problems and difficulties in implementing the right to participate in elections. These factors prevent IDP from feeling integrated with the host society.

Keywords: focus group, social integration, internally displaced persons (IDP), type of settlement, host community.

Постановка проблеми. В останні роки у нашій країні зріс дослідницький інтерес до процесів міграції та трансформації соціальної структури населення через воєнні дії. Процес інтеграції внутрішньо переміщених осіб триває досі, кількість переміщених осіб в Україні, у Києві та Київській області зокрема, зростає щорічно. За даними на 3 травня 2018 року в Києві було зареєстровано 162334 тис. ВПО, а в Київській області – 63851 тис. [4]. Це третя область в Україні за кількістю переміщених осіб.

Натомість аналіз процесів соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб в приймаючих громадах, є надзвичайно важливим, оскільки потреба зваженої регуляторної політики на рівні держави, вчасного реагування на проблеми, що виникають у середовищі переселенців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В широкому розумінні соціальну інтеграцію пе-

реселенців визначають як процес взаємної адаптації між мігрантами та приймаючою громадою. В науковій літературі представлені різні теоретичні моделі та емпіричні дослідження з даної проблематики. Зокрема, дослідниками Інституту економіки НАН України під керівництвом Новікової О.Ф., Амоші О.І., Антонюка В.П. представлено концептуальну модель інституційного забезпечення інтеграції ВПО, яка охоплює чотири групи компонентів для успішного включення ВПО в приймаючу громаду: базові потреби, політична та економічна активність, соціальна взаємодія ВПО та громади [2]. В Інституті демографії та соціальних досліджень було опубліковане дослідження Балакіревої О.М. щодо стану відносин між переселенцями та приймаючою громадою, в якому визначилося, що лише 59% ВПО почувуються комфортно у приймаючій громаді [1]. Науковий співробітник Центру дослідження

соціальних комунікацій НБУВ Дем'яненко М. у своїй доповіді «Внутрішньо переміщені особи України: актуальні проблеми та шляхи їх розв'язання» підсумував останні позитивні та негативні тенденції з приводу інтеграційних процесів ВПО та визначив, що ситуація залишається досить складною [3]. На важливість чиннику соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб в процесі адаптації та інтеграції вказують у своїй статті Чуйко О.В. та Голотенко А., які визначають, що також одним із чинників успішного включення ВПО в життя приймаючої громади, є ступінь задоволеності особою різними сторонами своєї життєдіяльності [8]. Психологічний аспект явища соціальної інтеграції вивчала у своїх роботах українська дослідниця Максимовська, яка звернула увагу на необхідність посилення ціннісно-інтеграційних можливостей ВПО у соціокультурне середовище міської громади [6].

Аналіз зарубіжних джерел показує, що оцінка процесу соціальної інтеграції має різні виміри. Зокрема, дослідники Міжнародної організації з міграції (МОМ), пропонують здійснювати оцінку різних показників схожості поведінки мігрантів та місцевого населення. У дослідженнях країн ЄС, Канади та США визначається оптимальний термін часу, за який іноземні мігранти інтегруються в приймаючі громади, який за їхніми оцінками складає від 5 до 10 років [5].

У вітчизняних реаліях ми маємо подібні тенденції, адже затверджена Кабінетом Міністрів України Стратегія інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року, передбачає наступні умови інтеграції ВПО: житло, постійний дохід та зайнятість [7].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Ми розуміємо інтеграцію, як процес активної взаємодії усіх учасників процесу, як переселенців, так і членів приймаючої громади. Тому, спираючись на двобічність взаємозв'язку в діаді «ВПО як суб'єкт інтеграції – приймаюча громада» справедливо можна казати, що інтеграція ВПО в життя громади відбувається за рахунок реалізації ресурсних потенціалів обох сторін: людського, соціального, трудового, політичного. Водночас, ці процеси є недостатньо глибоко вивченими, іноді мають фрагментарний характер, і потребують подальших дослідницьких розвідок.

Метою статті є аналіз фокус-групового дослідження внутрішньо переміщених осіб, які мешкають в Києві та Київській області, присвячених виявленню особливостей інтеграційного процесу ВПО з урахуванням типу розселення в громаді (дифузний і компактний типи).

Виклад основного матеріалу. Основним методом дослідження було обрано метод глибинного групового інтерв'ю, або фокус-групи. У 1956 р Р. Мертон з М. Фіске і П. Кендалл опублікували книгу «Фокусування інтерв'ю», де був описаний цей якісний метод дослідження. Фокус-група являє собою групове, сфокусоване (напів стандартизоване) інтерв'ю, що проходить у формі групової дискусії і спрямоване на отримання від її учасників «суб'єктивної інформації» про досліджуваний предмет чи явище [9].

Нами було проведено серію фокус-груп, учасниками якого стали внутрішньо переміщені особи – 30 осіб віком від 30-60 років. Складність проведення дослідження полягало в тому, що питання, які є предметом інтерв'ювання, залишаються досить болючими для респондентів, оскільки частина із них й досі знаходяться в ситуації адаптації до нових умов життя. Не всі респонденти відкрито ідуть на контакт та готові ще раз поринути у травмівну для них ситуацію, згадувати події, які переживалися у недалекому минулому. У даному випадку, якісні методи дослідження допомагають глибше і всебічно дослідити проблему, «відчутти» психологічний контекст переживань, зрозуміти стан і настрої людей, які були змушені кардинально змінити звичний стиль життя.

Попередня гіпотеза дослідження полягала в тому, що спосіб та місце розселення впливають на різні аспекти та прояви соціальної адаптації та інтеграції внутрішньо переміщених осіб. Зокрема, були обрані три типи поселення: велике місто (м. Київ), невелике місто (м. Бровари, Київська обл.) та компактне поселення на базі санаторію (Пуща Водиця, Київська обл.).

В рамках фокус-групи був складений сценарій, в якому виділено 3 блоки, що мають наступні питання:

1. Вступна частина. Знайомство учасників. Звідки та коли переїхали та, що стало причиною вибору місця для переїзду?

2. Чи збираються повернутися додому або залишатися на постійне проживання тут? Чи є труднощі в інтеграції на новому місці проживання? Яка обізнаність з приводу державної допомоги та інших програм підтримки від громадських організацій?

3. Які відносини з місцевими мешканцями та чи достатньо комфортно себе почувають в новій громаді? Чи вважають себе інтегрованими в життя громади, чи активно беруть участь? Чи відчувають підтримку з боку громади (жителів, влади)? Чи відчувають дискримінацію та упереджене ставлення до себе? Чи є довіра до місцевих інституцій, влади?

Сценарій фокус-групи розрахований на кількість учасників до 10 осіб та тривалість від 1,5 до 2-х годин. Окрім цього було створено перелік індикаторів, що були закладені в питання блоків. Це такі індикатори як комфортне самопочуття в громаді; задоволеність місцевою владою та довіра до соціальних інституцій громади; розвиненість соціальних контактів в приймаючій громаді; дискримінація та упереджене ставлення з боку жителів громади; рівень обізнаності щодо програм допомоги ВПО (державних та недержавних).

Аналізуючи особливості проведення дослідження методом фокус-груп з категорією внутрішньо переміщених осіб, важливо звертати увагу на дотримання наступних принципів: а) створення безпечної ситуації для учасників; б) безоцінне ставлення до учасників; в) гарантія конфіденційності; г) узгодження із способом фіксації висловлювань учасників та дозвіл на аудіо-, відео-запис; д) професійна сенситивність модератора.

Опис результатів. Учасники фокус-груп розподілились за наступними параметрами:

– за статтю: чоловіки – 8, жінки – 22. Відповідно це 20% та 80%;

– за матеріальною забезпеченістю респондентів: низький рівень – 40%, середній рівень – 25%, вище середнього – 35%;

– за географічним місцем (область), з якої виїхали учасники групи: 16 осіб (55%) – Донецька область, 14 осіб (45%) – Луганська область.

Респонденти усіх трьох груп покинули місце постійного проживання в період від 2014 до 2015 року.

Характерною особливістю виявилось те, що майже всі респонденти виїздили на певний час, не очікуючи на пролонгованість ситуації. Із відповідей учасників видно, що ситуацію переїзду сприймали як тимчасову: *«Виїздили з літніми речами, одна сумка і все. Сподівалися, що ненадовго»* (м. Бровари). Водночас окремі учасники вказують, що їхнє розуміння тимчасовості вже зазнає змін: *«Зараз є відчуття, що в найближчий час додому ми точно не повернемося. Хоча надія, звісно, є»* (м. Київ); *«Чотири роки було відчуття тимчасовості, але зараз вже ні»* (р-н Пуща Водиця). Більшість респондентів звертають увагу на вимушений характер переїзду.

Подібні настрої внутрішньо переміщених осіб можна характеризувати, як усвідомлення факту невідворотності подій і необхідності прийняття ситуації, яка склалася.

Наводимо аналіз проведеного дослідження у трьох фокус-групах, вказаних вище.

Перша група ВПО, що оселилася в Києві, причинами вибору місця для нового проживання назвала наступні: *«Київ – велике місто, багато можливостей»*, *«є друзі, знайомі»*, *«є робота, керівництво переїхало»*, *«місто «близьке за духом», «багато грошей, є чим заробляти»*.

Повертатися назад ніхто із респондентів не має намірів, усі мають роботу або перевезли власний бізнес, більшість винаймають квартири, дехто з ВПО (приблизно 7%) вже придбали власну квартиру в Києві.

Однак, ті респонденти першої групи, хто мав справу з орендою житла, вказують, що це стало проблемою на психологічному плані, адже відчули на собі випадки упередженого ставлення з боку місцевих жителів: *«Нас, «донецьких» не бажають селити в свої квартири, вважають, що ми небезпечні. Дискримінація присутня звісно, також кажуть, що ми «сепори», тому не здають квартири»*.

Значною перепорою для інтеграції ВПО цієї групи, на нашу думку, є відсутність права на прийняття участі в виборах. Це обмежує їх свободу як «звичайних» громадян України, виділяючи в окрему категорію та маргіналізуючи: *«Ми не маємо права голосу на місцевих виборах. Щоб приймати участь у виборах президента потрібно докласти масу зусиль, чому ми, громадяни України, повинні комусь щось доказувати, щоб мати право голосу у своїй країні?»*.

Респонденти першої групи в більшості воліють не користуватися правом на отримання статусу ВПО, щоб уникнути зайвого тиску та уваги з боку державних служб. На їх думку, це не допомагає інтегруватися, а навпаки виділяє їх від інших громадян: *«Ми не реєструвалися як ВПО. Я сама можу прогнати свою сім'ю. Адже всі*

ці перевірки та кількість документів створюють багато незручностей на негативних моменти для мене. Мене це принижує! Бо постійно ходять перевіряти, тільки тому, що ми з Донецького регіону, це дискримінує мене».

Ця ситуація призводить до того, що ВПО не цікавляться жодними можливостями щодо додаткової державної чи громадської підтримки, нормативно-правовими документами з приводу переселення: *«Нам не потрібна ніяка державна чи будь-яка інша допомога. Краще я піду влаштуюся на роботу та буду сплачувати податки як всі інші громадяни. Так я буду ефективною для держави та для себе»*.

Щодо комунікації та відносин з місцевими жителями, то тут проявляється наступне. З одного боку, ВПО мають розвинене коло соціальних контактів по роботі та бізнесу, водночас з іншого, не можуть почувати себе досить вільно та комфортно в громаді: *«Негативний настрій з боку місцевих, на мою думку спричинений ЗМІ та інформаційному полю, що нав'язує людям, що ми небезпечні. В свою чергу, ми також відчуваємо напругу по відношенню до киян, адже вони нас не розуміють. Той, хто не пережив того, що пережили ми – ніколи не зможе нас зрозуміти. Тому ми намагаємося більше кооперуватися з такими ж переселенцями, які розуміють нас. Та викреслити з контактів тих, з ким у нас різні думки, нам не потрібно це спілкування»*.

Тому, однією із особливостей, яка проявляється в спільноті переселенців, є виокремлення кола спілкування на тих, хто «пережив такі ж почуття» та тих, «хто не був у цій ситуації»: *«У мене немає проблем у спілкуванні з киянами, однак я не відчуваю довіри в спілкуванні з ними. Ми можемо проводити час разом, але я не можу сказати, що в мене є друзі серед них. Коли ми спілкуємося, я відчуваю, що деякі теми краще не піднімати, тому я повинен завжди тримати «контроль» над розмовою і мені важно бути «самим собою» у цих відносинах»*.

Друга група респондентів (які проживають в обласному місті Бровари) вказують на наступні причини переїзду: «переїхали зі своєю організацією»; «дешевші квартири ніж у Києві»; «прийняли жити до себе місцеві».

Найбільш болюча тема для переселенців цієї групи – це житлова проблема, яка становить 95% від усіх інших. На житло, за словами респондентів, витрачається майже вся заробітна плата, окрім того існує психологічний момент з боку орендарів, які мають упереджене ставлення: *«Спочатку ми жили у місцевих, але через рік нас попросили шукати квартиру, це було восени, вже майже зима.. і я з двома дітьми вимушена була терміново знайти, де жити. Але люди, не хотіли нас брати ще і з дітьми, казали, що з собаками та дітьми не візьмуть...»*

Щодо відносин ВПО з населенням приймаючої громади, то тут також існують різні позиції. Є позитивні приклади співпраці, взаємодопомоги та кооперації з місцевим населенням: *«Спочатку, коли ми тільки переїхали місцеві нам дуже допомагали, давали посуд, необхідні речі для дітей та дому, прийняли нас гарно»*. Водночас, присутній і негативний досвід, упереджене ставлення та дискримінація: *«У мене коло спіл-*

кування замикається на родичах – кум, кума, чоловік та діти, всі інші залишилися у Луганську. Місцеві не дуже хочуть зі мною спілкуватись, коли дізнаються, що я з Луганської області».

Однак, є категорія переселенців, які об'єднують навколо себе активних однодумців для спільного вирішення проблем і стають лідерами суспільної думки. Як правило, вони висувають ініціативні пропозиції для покращення життя громади та створюють інтернет-спільноти серед своїх земляків: *«Я вхожу до декількох інтернет-спільнот ВПО та постійно шукаю різні можливості для дозвілля моїх дітей. Мені важливо, щоб моя дитина не погіршила свою якість життя після переїзду та мені не важко зібрати сусідських дітей та повезти всіх разом на виставу до Києва. Плюс я постійно слідкую за інформацією, знаю мої права та усі оновлення до законів про ВПО».*

В результаті проведення фокус-групи було з'ясовано, що внутрішньо переміщені громадяни, які є малозабезпеченими та потребують сторонньої допомоги, схильні до отримання підтримки від громадських організацій та благодійних фондів. Деякі звертаються за допомогою в церкву, а є ті, хто досі потребує гуманітарної допомоги. Обізнаність в нормативно-правовій сфері та знання своїх прав дає психологічну впевненість ВПО. Коли людина цікавиться законами, що стосуються її соціальної ситуації та знає, куди можна звернутися в разі потреби провокує позицію суб'єктності по відношенню до власного життя.

Причинами вибору місця проживання третьої групи респондентів (компактне поселення в санаторію Пуща Водиця) є наступні: *«направили благодійні організації», «підказали знайомі та «сарафанне радіо», «проживання є безкоштовним».* Із відповідей респондентів: *«Нас «Донбас-SOS» направив в Пущу Водицю в санаторій, де ми безоплатно живемо вже 5-й рік, але умови тут погані: гарячої води нема, опалення також нема, кімнати маленькі, тобто виживаємо як можемо».*

У респондентів спостерігається достатньо складний психологічний стан, оскільки безоплатне житло, яким вони користуються, не влаштовує їх через відсутність гідних умов. Водночас прагнення змінити ситуацію у респондентів цієї групи не спостерігається. Є тенденція «перекладання» відповідальності на зовнішні обставини: *«Ми майже безхатченки, живемо тут на пташиних правах, без майбутнього дня. держава не допомагає нам із житлом, а своє ми залишили. В усіх нормальних країнах держава дає соціальне житло переселенцям. А ми нікому не потрібні».*

Однією із важливих складових інтеграції є можливість мати право голосу на місцевих та загальних виборах. Для того, щоб брати участь в виборах, переселенці мають відмовитися від прийняття статусу ВПО, та разом з цим державною соціальною підтримкою, яка є життєво необхідною для деяких. А також, ВПО, що мають майно та прописку в непідконтрольній зоні, повинні спочатку виписатися, щоб мати нову прописку в іншій адміністративно-територіальній одиниці України, на підставі якої матимуть право голосувати. Таким чином, люди опиняються в ситуації вибору та тиску з боку нормативно-правової

державної системи, що негативно впливає на їх емоційний стан та довіру до держави в цілому.

До незручностей та певного утиску також призводить спроба державної міграційної служби щодо зручного урегулювання системи обліку та відстеження місця знаходження ВПО. Вимоги, щодо перебування ВПО на новому місці проживання та перевірки з боку державних органів, створюють значну психологічну та моральну напруженість в громаді: *«Я не можу сидіти вдома та чекати, коли до мене придуть та глянуть, що я тут живу та чим я харчуюсь. Мені потрібно працювати, щоб виживати. А держава в такому випадку не допомагає мені, а завважає. Ті малі гроші, що виплачуються не вистачає нам, а ще і цей намір «перевірити» зовсім не сприяє гарному відношенню. Краще б допомагали, а не контролювали нас!»*

Однак є й такі переселенці, які зовсім не прагнуть працювати, їх влаштовує безкоштовне житло в санаторії, їм вистачає державних виплат, натомість вони ведуть нездоровий спосіб життя, страждають алкоголізмом та наркотичною залежністю, в них формується споживацька поведінка: *«У нас тут є сім'ї, в яких по троє-четверо дітей та батьки – алкоголіки. Вони не працюють, отримують державну допомогу на дітей та виплати по переселенню. Саме через таких ВПО місцеві вважають нас загрозою та мають упереджене ставлення до нас».*

Здебільшого спостерігається відсутність будь-якої взаємодії з місцевими, окрім спільного проживання зі «своїми» в санаторію. Однак, як і в попередній групі, існують свої лідери суспільної думки: *«В нас є дівчина, яка створила актив в нашому поселенні. Їх троє людей та вони влаштовують фестивалі і конкурси для наших дітей та запрошених місцевих. Вона співпрацює зі ЗМІ та з різними благодійними організаціями, інтернет групу створила».*

Впродовж проведення фокусованого інтерв'ю піднімалися питання тяжких негативних переживань та почуттів ВПО, таких як «образ», «біль», «печаль», «нерозуміння», «тривога та напруженість», «недовіра». Ця образа стосується самої ситуації, що сталася в країні та безпосередньо з кожним, образа на державу, на родичів та на людей, що цього не пережили. Це вказує на складний та болючий процес прийняття ситуації переселення та процесів адаптації та соціальної інтеграції. Це стосується усіх трьох груп, незалежно від місця поселення: *«Державі великий уклін за цю ситуацію, це вона винна в тому, що мені прийшлося покинути свій дім» (Бровари); «Довіри до держави немає, вона нічого не робить, щоб нам допомогти» (Пуща Водиця); «Держави сама нас виокремлює від інших громадян!» (Київ).*

Аналізуючи результати усіх трьох фокус-груп можна виділити наступні три стратегії взаємодії ВПО в процесі соціальної інтеграції. Перша стратегія – «кооперація з однодумцями», вказує, що переселенці спілкуються та взаємодіють переважно з такими ж переселенцями, будують дружні та професійні відносини. Це може відбуватися як у закритій, так і відкритій системі. Закрита система контактів не передбачає відносин з зовнішнім колом спілкування у вигляді приймального населення. Інша – відкрита система,

більш гнучка та передбачає розширення нових контактів в громаді, однак в пріоритеті залишається ближча взаємодія зі «своїми».

Друга стратегія – «споживацька поведінка», вказує, що ВПО схильні перекладати відповідальність за свою життєдіяльність у новій громаді на інших, очікуючи допомоги від держави, громадських організацій, благодійних фондів, сусідів та ін.. Водночас, власна активність та самостійність, не проявляється. Соціальні контакти встановлюються лише «за потребою», заздалегідь планується отримання певної вигоди. Визначний спосіб отримання інформації – «сарафанне радіо».

Третя стратегія, яку було виділено впродовж проведення серії фокус-груп, це «активна взаємодія з місцевими». Цю стратегію зазвичай обирають активні лідери громадської думки ВПО і яка передбачає постійну взаємодію з місцевими мешканцями, владою та іншими громадськими лідерами, створення активів та громадських об'єднань серед ВПО, різних активностей не лише у громаді, а й в інтернет-просторі.

Висновки та перспективи дослідження. В результаті проведення серії фокус-груп, було виявлено, що процес інтеграції залежить від різних умов та факторів, в тому числі від місця поселення ВПО (дифузне поселення у великому місті; дифузне поселення у невеликому місті; компактне поселення на базі санаторію) та рівня матеріального забезпечення осіб. З'ясовано, що переселенці, які мали низький рівень матеріального забезпечення до ситуації переміщення (й продовжують його мати зараз), обирають компактне місце проживання у безкоштовному помешканні та схильні вести достатньо закритий спосіб життя, сприймаючи ситуацію переміщення, як «тимчасову». Переселенці, які мали рівень матеріального забезпечення вище середнього, обирають для свого проживання дифузний спосіб розселення та велике місто (наприклад, Київ) і вказують, що матеріальні статки фактично залишаються на тому ж високому рівні, якими були і до ситуації переміщення. Це досягається за рахунок знаходження високооплачуваних робочих місць у великому місті, або ж завдяки налагодженню власного бізнесу.

Житлова проблема є найактуальнішою для більшості переселенців. Водночас, переселенці, які мали до ситуації переміщення власний бізнес,

високі статки, гарантовані робочі місця тощо, не вказують на проблему житла, як основну. Їх більше хвилює моральний чинник ставлення до них з боку приймаючої громади, упередження і утиски щодо них та їхніх дітей. Ця категорія ВПО наполягає на власній спроможності подолати ситуацію, без державної підтримки та допомоги. Було виявлено, що чим менш суб'єктивними є переселенці (орендують квартири, або ж компактно мешкають у складних умовах в санаторії), тим інтенсивніше зростає відчуття «залежності» і «сподівань» на державну допомогу та захист.

Важливими чинниками, які впливають на характер соціальної інтеграції ВПО, є індивідуальний тип орієнтування (установки) на ситуацію, що склалася: або ж інтегрування (включення) в нову громаду, чи, навпаки, очікування і сподівання на повернення додому. Відповідний тип установки впливає на характер дій: з одного боку виокремлюються лідери громадської ініціативи, які активно долучаються до процесів інтеграції, залучають до цієї діяльності інших, займаються громадською діяльністю або ж оволодівають новою професією, новим типом діяльності, будують власний бізнес. З іншого – пасивне «підкорення долі», очікування на повернення дезінтегрує переселенців, стає гальмівним бар'єром у розвитку спроможностей та здатностей щось змінювати і діяти, розвиває пасивність та споживацьку поведінку.

З'ясовано, що розвиненість соціальних контактів в громаді, підтримка місцевого населення є вагомим чинником інтеграційних процесів. Спільною проблемою на шляху до інтеграції для всіх респондентів є питання дискримінації щодо неможливості реалізації прав громадянина України на участь у виборах.

Виділено три можливі стратегії взаємодії ВПО в процесі адаптації до нового місця проживання та інтеграції в приймаючу громаду, це «активна взаємодія з місцевими», «кооперація з однодумцями», «споживацька поведінка».

Важливо зауважити, що в реаліях сьогодення, процес інтеграції має триваючий характер, його неможливо виміряти як остаточну результуючу крапку. Тому вважається важливим продовження дослідження цього явища, включення кількісних методів та статистичного аналізу для розробки структурної моделі та категоризації рівнів процесу соціальної інтеграції.

Список літератури:

1. Вимушені переселенці та приймаючі громади: уроки для ефективної суспільної адаптації й інтеграції : наук. доп. за ред канд. соціол. наук О.М. Балакіревої; НАН України. Київ : ДУ «Ін-т економ. та прогнозув. НАН України», 2016. С. 96–115.
2. Внутрішньо переміщені особи: від подолання перешкод до стратегії успіху : монографія / О.Ф. Новікова, О.І. Амоша, В.П. Антонюк та ін. Київ : НАН України, Ін-т економіки пром-сті, 2016. С. 235–349.
3. Дем'яненко М. Внутрішньо переміщені особи України: актуальні проблеми та шляхи їх розв'язання. Україна: події, факти, коментарі. 2018. № 3. С. 34–43. URL: <http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2018/ukr3.pdf> (дата звернення: 28.01.2019).
4. Динаміка міграції в Україні: де живе найбільше переселенців. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2018/05/11/infografika/suspilstvo/dynamika-mihracziyi-ukrayini-zhyve-najbilshe-pereselenciv> (дата звернення: 28.01.2019).
5. Індекс інтеграції внутрішньо переміщених осіб. URL: <https://cedos.org.ua/uk/vpo-integration-index/methodology> (дата звернення: 28.01.2019).
6. Максимовська Н.О. Соціальна робота з інтеграції внутрішньо переміщених осіб у соціокультурне середовище міської громади «SOCIOПРОСТІР: міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи». № 7 (2018). С. 64–66.
7. Про схвалення Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/909-2017-%D1%80> (дата звернення: 28.01.2019).

8. Чуйко О., Голотенко А. Соціальна підтримка в структурі особистісних ресурсів внутрішньо переміщених осіб. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Психологія»*. Київ, 2017. №1(6). С. 146–150.
9. Merton R., Fiske M., Candall P. The focused interview. Glencoe, 1956.

References:

1. Balakirieva O.M. (ed.) (2016). Vymusheni pereselentsi ta pryimaiuchi hromady: uroky dlia efektyvnoi suspilnoi adaptatsii y intehtatsii [Forced migrants and host communities: lessons for effective social adaptation and integration]. Kyiv : In-t ekonom. ta prohnozuv. NAN Ukrainy, pp. 96–115.
2. Novikova O.F., Amosha O.I., Antoniuk V.P. (2016). Vnutrishno peremishcheni osoby: vid podolannia pereshkod do stratehii uspihku [Internally displaced persons: from overcoming obstacles to success strategies]. Kyiv : In-t ekonomiky prom-sti. NAN Ukrainy, pp. 235–349.
3. Demianenko M. (2018). Vnutrishno peremishcheni osoby Ukrainy: aktualni problemy ta shliakhy yikh rozviazannia [Internally displaced persons of Ukraine: actual problems and ways of their solution. Ukraine: events, facts, comments] *Ukraina: podii, fakty, komentari*, № 3, pp. 34–43. Available at: <http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2018/ukr3.pdf> (accessed 19 February 2019).
4. Dynamika mihratsii v Ukraini: de zhyve naibilshe pereselentsiv (electronic resource). Available at: https://www.slovoidilo.ua/2018/05/11/infografika/suspilstv/dynamika_mihracziyi_ukrayini_zhyve_najbilshe_pereselencziv (accessed 19 February 2019).
5. Indeks intehtatsii vnutrishno peremishchenykh osib. Available at: <https://cedos.org.ua/uk/vpo-integration-index/methodology> (accessed 19 February 2019).
6. Maksymovska N.O. (2018). Sotsialna robota z intehtatsii vnutrishno peremishchenykh osib u sotsiokulturne sere-dovyshche miskoi hromady [Social integration work in respect of internally displaced people in the socio-cultural environment of the urban community] «SOCIOPROSTIR: mizhdystsyplinarnyi elektronnyi zbirnyk naukovykh prats z sotsiologii ta sotsialnoi roboty», № 7, pp. 64–66.
7. Pro skhvalennia Stratehii intehtatsii vnutrishno peremishchenykh osib ta vprovadzhennia dovhostrokovykh rishen shchodo vnutrishnoho peremishchennia na period do 2020 roku. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/909-2017-%D1%80> (accessed 19 February 2019).
8. Chuiko O., Holotenko A. (2017). Sotsialna pidtrymka v strukturі osobystisnykh resursiv vnutrishno peremishchenykh osib [Social support in the structure of personal resources of internally displaced persons]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka «Psykhohohiia»*, №1(6), pp. 146–150.
9. Merton R., Fiske M., Candall P. The focused interview. Glencoe, 1956.